

Memorandwm Esboniadol i Reoliadau Safonau'r Gymraeg (Rhif 9) 2023

Paratowyd y Memorandwm Esboniadol hwn gan Lywodraeth Cymru ac fe'i gosodir gerbron Senedd Cymru ar y cyd â'r is-ddeddfwriaeth uchod ac yn unol â Rheol Sefydlog 27.1.

Datganiad y Gweinidog

Yn fy marn i, mae'r Memorandwm Esboniadol hwn yn rhoi darlun teg a rhesymol o effaith ddisgwyliedig Rheoliadau Safonau'r Gymraeg (Rhif 9) 2023. Rwy'n fodlon bod y buddion yn cyfiawnhau'r costau tebygol.

Jeremy Miles AS
Gweinidog y Gymraeg ac Addysg
21 Awst 2023

1. Disgrifiad

1.1 Mae Rheoliadau Safonau'r Gymraeg (Rhif 9) ('y Rheoliadau') yn pennu safonau cyflenwi gwasanaethau, safonau cadw cofnodion, a safonau sy'n ymdrin â materion atodol. Mae'r Rheoliadau yn gwneud y safonau'n benodol gymwys i bersonau:

- sy'n darparu gwasanaethau dŵr i'r cyhoedd (gan gynnwys cyflenwi neu ddsbarthu), ac
- sydd, yn rhinwedd penodiad o dan adran 6 o Ddeddf y Diwydiant Dŵr 1991, neu yn rhinwedd amrywio penodiad o'r fath o dan adran 7 o'r Ddeddf honno, yn ymgymrwyr dŵr ar gyfer Cymru gyfan neu unrhyw ran o Gymru.

A hefyd personau:

- sy'n darparu gwasanaethau carthffosiaeth i'r cyhoedd (gan gynnwys gwaredu carthffosiaeth), ac
- sydd, yn rhinwedd penodiad o dan adran 6 o Ddeddf y Diwydiant Dŵr 1991, neu yn rhinwedd amrywio penodiad o'r fath o dan adran 7 o'r Ddeddf honno, yn ymgymrwyr carthffosiaeth ar gyfer Cymru gyfan neu unrhyw ran o Gymru.

1.2 Ar hyn o bryd, mae'r pedwar ymgymwrwr dŵr a charthffosiaeth canlynol yn dod o fewn y categorïau yn Atodlen 4 i'r Rheoliadau: Dŵr Cymru, Hafren Dyfrdwy, Leep Utilities, a Dŵr Icosa/Icosa Water.

2. Materion o ddiddordeb arbennig i'r Pwyllgor Materion Cyfansoddiadol a Deddfwriaethol

2.1 Rhifau yn y Rheoliadau

Mae'r Rheoliadau'n defnyddio'r wyddor Gymraeg, h.y. (a), (b), (c), (ch) ac ati. Mae hyn yn effeithio ar baragraffau 26(3), 26(4), 33 o Atodlen 1.

Mae'r arddull hon yn wahanol i'r arddull rhifo arferol a ddefnyddir mewn is-ddeddfwriaeth a wneir gan Weinidogion Cymru. Fel arfer, defnyddir y wyddor Saesneg yn y fersiwn Gymraeg a'r fersiwn Saesneg. Yn yr achos hwn, oherwydd natur a phwnc y Rheoliadau, defnyddiwyd y wyddor Gymraeg yn y fersiwn Gymraeg a'r fersiwn Saesneg er mwyn sicrhau cysondeb ac osgoi unrhyw bosibilrwydd o ddryswch wrth groesgyfeirio. Defnyddiwyd yr un arddull yn Rheoliadau Safonau'r Gymraeg (Rhif 1) 2015 (SI 2015/996) a Rheoliadau dilynol yn pennu Safonau'r Gymraeg.

2.2 Enw'r Rheoliadau

Teitl y Rheoliadau yw Rheoliadau Safonau'r Gymraeg (Rhif 9) 2023. Os cânt sêl bendith y Senedd, dyma fydd yr wythfed¹ set o Reoliadau Safonau'r Gymraeg i gael eu gwneud. Bwriedir gwneud yr holl Reoliadau a wneir o dan adran 26 o Fesur y Gymraeg (Cymru) 2011 ("y Mesur") yn

¹Cafodd Rheoliadau Safonau'r Gymraeg (Rhif 3) 2016 eu gwrthod gan Gynulliad Cenedlaethol Cymru.

un gyfres barhaus, yn yr un modd â gorchmynion cychwyn. Y farn yw y bydd hyn yn golygu bod y Rheoliadau'n haws i'w trin ac i gyfeirio atynt, yn enwedig pan fydd Hysbysiadau Cydymffurfio'n cyfeirio at Reoliadau.

3. Y cefndir deddfwriaethol

- 3.1 Caiff y Rheoliadau eu gwneud drwy arfer y pwerau a roddwyd i Weinidogion Cymru o dan adrannau 26, 27, 39 a 150(5) o Fesur y Gymraeg (Cymru) 2011. Mae adran 26 y Mesur yn galluogi Gweinidogion Cymru i bennu safonau drwy reoliadau. Mae adran 27 yn galluogi Gweinidogion Cymru i bennu safonau gwahanol ar gyfer ymddygiadau gwahanol. Mae hefyd yn eu galluogi i bennu un safon neu nifer o safonau ar gyfer ymddygiad penodol.
- 3.2 Cyn y gall y Comisiynydd roi hysbysiad cydymffurfio i berson yn ei gwneud yn ofynnol iddo gydymffurfio â safon, rhaid i'r safon honno fod yn benodol gymwys i'r person hwnnw (adran 25). Mae adran 39 yn darparu bod safon yn benodol gymwys i berson pan fydd Gweinidogion Cymru wedi awdurdodi'r Comisiynydd i roi hysbysiad cydymffurfio i'r person hwnnw yn ymwneud â'r safon honno. Mae adran 105(5) yn darparu bod unrhyw bŵer sydd gan Weinidogion Cymru i wneud rheoliadau yn cynnwys pŵer i wneud y cyfryw ddarpariaethau trosiannol, darfodol, canlyniadol ac arbed, darpariaethau cysylltiedig ac unrhyw ddarpariaethau eraill y mae Gweinidogion Cymru'n eu hystyried yn angenrheidiol neu'n briodol.
- 3.3 Yn unol ag Adran 150(2) o'r Mesur, rhaid i'r Rheoliadau gael eu gosod gerbron Senedd Cymru, a'u cymeradwyo drwy benderfyniad ganddo (h.y. y weithdrefn gadarnhaol).

4. Diben y deddfwriaeth a'r effaith y bwriedir iddi ei chael

- 4.1 Gwnaeth y Mesur gadarnhau statws swyddogol y Gymraeg yng Nghymru a chreu fframwaith deddfwriaethol newydd ar gyfer yr iaith. Cam allweddol i roi effaith i'r Mesur yw pennu safonau ac awdurdodi'r Comisiynydd i'w gwneud yn ofynnol i bersonau gydymffurfio â'r Safonau hyn.
- 4.2 Mae adran 25 y Mesur yn darparu ei bod yn ofynnol i berson gydymffurfio â safon a bennir gan Weinidogion Cymru, os bodlonir amodau penodol. Mae'r amodau hynny'n cynnwys y canlynol:
 - i. Bod safon yn benodol gymwys i'r person (h.y. mae Gweinidogion Cymru wedi awdurdodi'r Comisiynydd i roi Hysbysiad Cydymffurfio i'r person hwnnw mewn perthynas â'r safon honno);
 - ii. Bod y Comisiynydd wedi rhoi Hysbysiad Cydymffurfio i'r person;
 - iii. Bod yr Hysbysiad Cydymffurfio yn ei gwneud yn ofynnol i'r person gydymffurfio â'r safon;
 - iv. Bod yr Hysbysiad Cydymffurfio mewn grym.
- 4.3 Mae safonau sy'n perthyn i'r categorïau canlynol wedi'u pennu yn y Rheoliadau:

- **Safonau cyflenwi gwasanaethau** - bydd y rhain yn cael eu gosod mewn perthynas â hybu neu hwyluso'r defnydd o'r Gymraeg, neu i sicrhau na chaiff ei thrin yn llai ffafriol na'r Saesneg wrth ddarparu gwasanaethau.
- **Safonau cadw cofnodion** - bydd y rhain yn ei gwneud yn ofynnol cadw cofnodion am rai o'r safonau eraill, ac am unrhyw gwynion a dderbynnir gan gorff.
- **Safonau atodol** - mae'r safonau hyn yn ymdrin ag amrywiol faterion, gan gynnwys llunio adroddiad blynyddol, trefniadau monitro a darparu gwybodaeth i'r Comisiynydd.

4.4 Mae'r safonau wedi'u paratoi gyda'r nod o:

- gynyddu defnydd pobl o wasanaethau Cymraeg
- gwella'r gwasanaethau Cymraeg y gall siaradwyr Cymraeg eu disgwyl gan gyrff
- ei gwneud yn glir i gyrff yr hyn y mae angen iddynt ei wneud o ran y Gymraeg.

4.5 Mae rhai safonau cyflenwi gwasanaethau yn dibynnu ar ei gilydd. Felly, mae'r Rheoliadau'n cynnwys tabl (yn Rhan 2 o Atodlen 1) sy'n nodi pa safonau eraill y bydd angen eu gosod hefyd pan fydd safon benodol wedi'i chynnwys mewn Hysbysiad Cydymffurfio.

4.6 Ni fydd y Rheoliadau, pan fyddant yn dod i rym, yn cael effaith uniongyrchol ar gyrff ac ni fyddant, ar eu pennau eu hunain, yn creu hawliau i'r cyhoedd. Bydd hynny ond yn digwydd pan fydd yr holl amodau yn adran 25 y Mesur wedi'u bodloni. Fodd bynnag, mae'r Rheoliadau yn gam hanfodol yn fframwaith y Mesur, ac yn galluogi'r Comisiynydd i'w gwneud yn ofynnol i gyrff gydymffurfio â'r safonau.

4.7 Mater i'r Comisiynydd fydd dewis pa safonau i'w gosod ar gyrff drwy hysbysiad cydymffurfio. Mae'r Rheoliadau'n pennu'r ystod o safonau y gellir eu gosod ar gorff. Efallai y bydd sefydliad yn gorfod cydymffurfio â safon mewn rhai amgylchiadau yn unig ac nid mewn sefyllfaoedd eraill, yn dibynnu ar yr hyn a nodir yn ei hysbysiad cydymffurfio. Bydd yr hysbysiad cydymffurfio hefyd yn nodi erbyn pryd y mae'n ofynnol i'r corff gydymffurfio â safon.

Apelio

4.8 Bydd cyrff yn gallu herio'r gofyniad i gydymffurfio â safon benodol, ar sail p'un a yw'n rhesymol ac yn gymesur disgwyl iddynt wneud hynny. Yn y lle cyntaf, bydd corff yn gallu herio'r Comisiynydd ei hun. Os yw am herio penderfyniad y Comisiynydd, gellir apelio i Dribiwnlys y Gymraeg, ac yna i'r Uchel Lys.

Sanctiynau

4.9 Y Comisiynydd fydd yn gyfrifol am fonitro cydymffurfiaeth â'r Safonau. Mewn achosion lle bydd y Comisiynydd yn penderfynu bod corff wedi methu â chydymffurfio â safon, gall gymryd camau gorfodi. O dan y Mesur, gall camau gorfodi amrywio o lunio argymhellion neu roi cyngor i gorff, i orfodi cosb sifil nad yw'n fwy na £5,000.

5. Risgiau peidio â gwneud Rheoliadau

5.1 Os na chaiff y Rheoliadau arfaethedig eu gwneud, bydd y risgiau canlynol yn cael eu gwireddu:

- Os bydd gan gorff sy'n dod o fewn cwmpas Atodlen 4 i'r Rheoliadau Gynllun Iaith, bydd y Cynllun hwnnw yn parhau. Os bydd y Cynlluniau Iaith yn parhau, ni fydd trefn orfodi ar gael os bydd corff yn methu â chydymffurfio â'i Gynllun.
- Ni fydd rhan allweddol o'r Mesur yn cael ei gweithredu.

5.2 Ceir rhagor o wybodaeth am risgiau a manteision gweithredu'r safonau yn yr Aseiad Effaith Rheoleiddiol isod, ac mae'r risgiau o beidio â chyflwyno safonau wedi'u hamlinellu yn adran 'Opsiw'n 1: gwneud dim' y manteision.

6. Ymgynghori

6.1 Cynhaliodd Gweinidogion Cymru ymgynghoriad cyhoeddus ar fersiwn ddrafft o Rheoliadau Safonau'r Gymraeg rhwng 15 Chwefror 2023 a 5 Ebrill 2023.

6.2 Roedd yr ymgynghoriad yn cynnwys galwad ar gyrff sy'n ddarostyngedig i'r Rheoliadau i gyflwyno data er mwyn caniatáu i Weinidogion Cymru baratoi Aseiad Effaith Rheoleiddiol. Mae'r Aseiad Effaith Rheoleiddiol wedi'i gynnwys yn Rhan 2 isod.

RHAN 2 – ASESIAD EFFAITH RHEOLEIDDIOL

7. Opsiynau, costau a manteision

7.1 Gofynnwyd i'r cyrff sy'n ddarostyngedig i Atodlen 4 i'r Rheoliadau hyn ("cwmnïau dŵr") gymryd rhan mewn ymarfer casglu data yn ymwneud ag Aseiad Effaith Rheoleiddiol, a ddsbarthwyd gyda'r ymgynghoriad ar y Rheoliadau drafft a gynhaliwyd rhwng 15 Chwefror 2023 a 5 Ebrill 2023. Cafodd y dyddiad cau ar gyfer cyflwyno ymatebion i'r ymarfer yn ymwneud â'r Aseiad Effaith Rheoleiddiol ei ymestyn y tu hwnt i 5 Ebrill er mwyn rhoi mwy o amser i'r cwmnïau dŵr ymateb. Cyflwynodd 2 gwmni dŵr sy'n dod o fewn cwmpas Atodlen 4 i'r Rheoliadau ymateb i'r ymarfer casglu data yn ymwneud â'r Aseiad Effaith Rheoleiddiol: Dŵr Cymru a Hafren Dyfrdwy. Mae'r dadansoddiad canlynol o'r costau a'r manteision sy'n gysylltiedig â'r Safonau wedi'u seilio ar yr ymatebion a ddarparwyd ganddynt.

8. Crynodeb o'r ymatebion

8.1 Gofynnwyd i gwmnïau dŵr ystyried manteision economaidd, cymdeithasol, amgylcheddol ac ieithyddol cydymffurfio â safonau. Roedd yr ymatebion fel a ganlyn:

Math o fantais	Disgrifiad o fantais cydymffurfio â'r safonau arfaethedig
Mantais Economaidd	<ul style="list-style-type: none">• Cydnabu Dŵr Cymru fod eu hymrwymiad i'r Gymraeg yn chwarae rhan sylweddol wrth ennill ymddiriedaeth eu cwsmeriaid, ac mae'n adlewyrchu'r pwysigrwydd y mae'r cwmni yn ei roi ar sicrhau bod cwsmeriaid yn gallu cysylltu â'r cwmni yn eu dewis iaith.• Roedd Hafren Dyfrdwy yn cydnabod, fel cyflogwr allweddol yn y Canolbarth, a chan mai dim ond yng Nghymru y mae'r cwmni yn gweithredu, fod y Gymraeg yn bwysig i'w cydweithwyr a'u cwsmeriaid. Nodwyd hefyd y byddai'r safonau yn cynyddu cyfleoedd gwaith i siaradwyr Cymraeg sy'n dymuno defnyddio'r Gymraeg yn y gwaith.• Nododd Hafren Dyfrdwy y byddai cefnogaeth weledol i'r Gymraeg hefyd yn gwella eu statws ymhlith siaradwyr Cymraeg yn y gymuned, ac y byddai'n hybu cynhwysiant drwy ganiatáu iddynt ymgysylltu'n fwy effeithiol â chwsmeriaid sy'n gallu siarad Cymraeg.
Mantais Gymdeithasol	<ul style="list-style-type: none">• Cydnabu Dŵr Cymru bwysigrwydd gosod esiampl o ran defnyddio'r Gymraeg, fel un o gyflogwyr mwyaf Cymru ac un o gwmnïau angori Llywodraeth Cymru.• Mynegodd Hafren Dyfrdwy ei bod yn bwysig bod pob cwsmer yn gallu cyfathrebu â nhw yn eu dewis

	<p>iaith. Mae ganddynt Gynllun Iaith ers lansio'r busnes ym mis Gorffennaf 2018 (etifeddodd Gynllun Iaith Dŵr Dyffryn Dyfrdwy). Nodwyd y gallai safonau'r Gymraeg hybu cynhwysiant drwy ganiatáu iddynt ymgysylltu'n fwy effeithiol â chwsmeriaid sy'n gallu siarad Cymraeg.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ar hyn o bryd mae gan Hafren Dyfrdwy 15 o gwsmeriaid wedi cofrestru fel siaradwyr Cymraeg ar eu cofnodion. Fodd bynnag, o roi safonau'r Gymraeg ar waith, maent yn disgwyl i nifer y cwsmeriaid sy'n nodi'r Gymraeg fel eu dewis iaith dyfu.
Mantais Amgylcheddol	<ul style="list-style-type: none"> • Nid yw Hafren Dyfrdwy yn rhagweld manteision amgylcheddol mawr. Fodd bynnag, drwy sicrhau eu bod yn ymwneud â chwsmeriaid yn eu dewis iaith, nodwyd y gellid cynyddu'r nifer sy'n derbyn cyngor ar ddefnyddio dŵr yn ddoeth ac osgoi camdefnyddio carthffosydd.
Mantais Ieithyddol	<ul style="list-style-type: none"> • Nododd Dŵr Cymru, fel cwmni sydd wedi'i leoli yng Nghymru, ac sydd â gweithlu sy'n cynnwys siaradwyr Cymraeg, eu bod yn deall pwysigrwydd cefnogi amgylchedd gwaith lle mae cydweithwyr yn gallu siarad â'i gilydd yn Gymraeg. • Nodwyd eu bod yn cydnabod bod defnyddio'r Gymraeg yn dod â manteision, a'u bod yn ymrwymo i gynyddu nifer y gweithwyr sydd ar gael i ddelio â chwsmeriaid drwy gyfrwng y Gymraeg, naill ai dros y ffôn, mewn sioeau teithiol, neu mewn arddangosfeydd. • Nododd Hafren Dyfrdwy mai nhw yw'r unig gwmni dŵr sy'n gweithredu yng Nghymru yn unig. I gydnabod hyn, ddiwedd 2022, dechreuodd y cwmni gynnig cyfle i bob gweithiwr ddysgu Cymraeg am ddim.
Arall	Ni chydabuwyd unrhyw fantais arall gan y naill gwmni na'r llall.

9. Cywirdeb a Defnyddioldeb y Data Ariannol

9.1 Er bod Dŵr Cymru a Hafren Dyfrdwy wedi ceisio asesu goblygiadau ariannol cydymffurfio â'r safonau, mae'r ansicrwydd ynghylch â pha safonau y bydd gofyn i bob busnes gydymffurfio yn golygu bod gennym bryderon ynghylch yr wybodaeth a ddarparwyd ac a yw'n sail ar gyfer llunio Aseidiadau Effaith Rheoleiddiol cadarn a chywir. Roedd yna bryderon tebyg

ynghylch Rheoliadau blaenorol yn ymwneud â Safonau'r Gymraeg. Nid beirniadaeth ar ymdrechion cyrff i amcangyfrif costau yw hyn, na'u rhesymeg wrth wneud hynny, ond yn hytrach cydnabyddiaeth o'r anawsterau o ran amcangyfrif costau'n gywir o dan system lle na fyddant yn gwybod pa ddyletswyddau y disgwylir iddynt gydymffurfio â nhw, ac o dan ba amgylchiadau, hyd nes y cânt hysbysiad cydymffurfio gan Gomisiynydd y Gymraeg.

9.2 Wrth osod dyletswyddau ar gyrff o dan Rheoliadau safonau blaenorol, nid yw'r Comisiynydd wedi gosod pob un o safonau Rheoliadau ar unrhyw gorff unigol. Mae'r tebygolrwydd y bydd hyn yn digwydd heb unrhyw amodau yn fach. Os caiff y Rheoliadau hyn sêl bendith y Senedd, caiff gwybodaeth bellach ei chasglu gan y cwmnïau dŵr pan fydd y Comisiynydd yn ymgynghori ar Hysbysiadau Cydymffurfio drafft. Ar ôl derbyn Hysbysiad Cydymffurfio drafft, bydd gan gwmni dŵr ddealltwriaeth lawer gwell o union natur y dyletswyddau y mae'r Comisiynydd yn bwriadu eu gosod arno. Bydd felly mewn sefyllfa well i ddarparu costau cywir. Yna bydd modd cynnal asesiad llawnach o'r effaith ariannol, a byddai'r Comisiynydd yn edrych arno fel rhan o'r ystyriaeth o ba ddyletswyddau sy'n rhesymol ac yn gymesur i'w gosod ar y cyrff unigol.

10. Yr Opsiynau: Costau a manteision

10.1 Mae'r Asesiad Effaith Rheoleiddiol hwn yn ystyried dau opsiwn:

- Opsiwn 1: Gwneud dim - byddai'r cwmnïau dŵr sy'n ddarostyngedig i'r Rheoliadau yn parhau i weithredu eu Cynlluniau Iaith Gymraeg presennol o dan Ddeddf yr Iaith Gymraeg, os oes un ganddynt.
- Opsiwn 2: Cyflwyno Safonau'r Gymraeg ar gyfer y categorïau o gyrff sydd wedi'u rhestru yn y Rheoliadau.

10.2 Mae'r dadansoddiad canlynol yn ystyried y costau a'r manteision sy'n gysylltiedig â'r opsiynau hyn yn eu tro.

Costau

Opsiwn 1: Gwneud dim

10.3 Nid oes unrhyw gostau ychwanegol o dan yr opsiwn hwn. Ni fyddai angen i'r cwmnïau dŵr gydymffurfio â Safonau'r Gymraeg, ond byddai disgwyl iddynt barhau i gyflawni eu Cynlluniau Iaith presennol (os oes un ganddynt). Os nad oes gan gwmni Gynllun Iaith, yna bydd yn parhau i weithredu heb unrhyw ymrwymadau na dyletswyddau o ran ei ddarpariaeth o wasanaethau Cymraeg.

10.4 Mae Tabl 1 yn crynhoi'r wybodaeth a gafwyd ynghylch cost cydymffurfio â'r Cynlluniau Iaith presennol.

Tabl 1 - Costau gweithredu'r Cynlluniau Iaith presennol (y flwyddyn)

	Costau cydymffurfio	Costau Staff
Dŵr Cymru	£450,000	£350,000
Hafren Dyfrdwy	£117,500	Dim costau staff*

*Er nad oedd unrhyw gostau staff yn gysylltiedig â chyflawni eu Cynllun presennol, nododd Hafren Dyfrdwy eu bod yn defnyddio cyfieithydd trydydd parti am gost flynyddol o £3,000.

10.5 Mae Dŵr Cymru wedi nodi costau staff o £350,000 y flwyddyn i gyflawni eu Cynllun Iaith presennol. Mae'r rhan fwyaf o'r gwariant hwnnw ar staff sy'n gallu darparu gwasanaethau i'r cyhoedd yn Gymraeg (e.e., ateb galwadau ffôn, ymateb i ymholiadau cyfryngau cymdeithasol yn Gymraeg). Mae'r aelodau staff hynny hefyd yn gallu darparu'r un gwasanaethau i'r cyhoedd yn Saesneg. Pe na bai gwasanaeth fel ateb galwadau ffôn neu ymateb i ymholiadau ar-lein yn cael ei ddarparu i'r cyhoedd yn Gymraeg, byddai'n rhaid i'r cwmni wario ar ddarparu'r un gwasanaeth yn Saesneg. Felly nid yw hyn yn gost y gellir ei nodi fel gwariant ar y Gymraeg fel y cyfryw.

10.6 Mae dau gwmni dŵr arall na wnaeth ymateb i'r ymarfer casglu data hefyd yn darparu gwasanaethau dŵr a charthffosiaeth i'r cyhoedd yng Nghymru, sef Gwasanaethau Dŵr Icosa sy'n cyflenwi dŵr i oddeutu 400 o gartrefi yn y Gogledd-ddwyrain, a Leep Utilities sy'n cyflenwi dŵr i nifer fach o gartrefi mewn ardal benodol yn Llanharan yn y De. Nid oes gan y cwmnïau hyn gynllun iaith ac nid oes ganddynt systemau ar hyn o bryd i gynnig gwasanaethau Cymraeg. Byddai cydymffurfio â safonau i gwmpasu'r ystod lawn o wasanaethau y maent yn eu darparu i'r cyhoedd yng Nghymru yn arwain at gostau ychwanegol sylweddol o ran systemau a staff. Mater i Gomisiynydd y Gymraeg yw penderfynu a ddylid gosod safonau ar gwmni ai peidio, ac yna penderfynu pa safonau i'w cynnwys yn hysbysiad cydymffurfio'r cwmni. Rhaid i Gomisiynydd y Gymraeg ymgynghori â'r cyrff cyn cyhoeddi'r hysbysiadau cydymffurfio terfynol, a chaiff ffactorau megis pa mor rhesymol a chymesur yw safonau unigol eu hystyried ar y cam hwn.

Opsiwn 2: Cyflwyno Safonau'r Gymraeg ar gyfer y cyrff sydd wedi'u rhestru yn y Rheoliadau

Safonau Cyflenwi Gwasanaethau

10.7 Nid yw Dŵr Cymru yn rhagweld unrhyw gostau ychwanegol o ran systemau er mwyn cydymffurfio â safonau cyflenwi gwasanaethau, gan nodi bod ganddynt systemau eisoes ar waith i ddarparu gwasanaethau Cymraeg.

10.8 Maent yn rhagweld y gallai eu costau staff gynyddu £50,000 y flwyddyn o tua £350,000 i oddeutu £400,000 y flwyddyn. Priodolir hyn i'r posibilrwydd

o orfod recriwtio rhai staff ychwanegol sy'n siarad Cymraeg ar gyfer rhai gweithgareddau ymgysylltu.

10.9 Mae Hafren Dyfrdwy yn amcangyfrif y byddai gorfod cydymffurfio â safonau cyflenwi gwasanaethau yn arwain at gostau ychwanegol o ran systemau o tua £50,000 (cost bontio), a chostau staffio ychwanegol o tua £100,000. Byddai'r gost staffio yn gost barhaus flynyddol. Er y byddai'r gost staffio yn gost ychwanegol i ddechrau, nodwyd y bydd trosiant staff, ymhen amser, yn caniatáu iddynt sicrhau bod y niferoedd yn unol â'u lefel effeithlon hirdymor.

10.10 Maent hefyd yn nodi, yn dibynnu ar ba safonau y mae'n rhaid iddynt gydymffurfio â nhw, y gallai gwella gwasanaethau ffôn greu costau staff ychwanegol. Maent yn nodi y gallai gorfod cyflwyno IVR (Ymateb Llais Rhyngweithiol) Cymraeg arwain at gynnydd mewn ceisiadau i siarad Cymraeg gan dîm sydd heb siaradwyr Cymraeg o gwbl ar hyn o bryd. Yn y tymor byr, maent yn rhagweld y byddai angen iddynt gyflogi staff ychwanegol yn eu canolfan gyswllt i sicrhau eu bod yn gallu darparu gwasanaeth Cymraeg. Y gost hon fydd £28,000 y cyflogai am y ddwy flynedd gyntaf. Ar ôl y ddwy flynedd rhagwelir y byddai'r trosiant disgwylidig o staff yn dod â'r niferoedd i'r lefel arferol, ac felly ni fyddai hyn bellach yn cael ei ystyried yn gost ychwanegol.

10.11 Mae Hafren Dyfrdwy yn nodi bod cwmni dŵr arall yn darparu gwasanaeth ffôn brys ar ei ran ar hyn o bryd. Nifer fach iawn sy'n defnyddio'r gwasanaeth hwn, ac nid oes gwasanaeth Cymraeg yn cael ei ddarparu ar hyn o bryd. Maent yn nodi y byddai darparu'r gwasanaeth hwn yn Gymraeg yn arwain at gost ychwanegol y byddai angen ymchwilio ymhellach iddi pe bai'n dod yn ofyniad o dan y safonau. Fodd bynnag, gan mai delio ag argyfyngau y mae'r gwasanaeth ffôn hwn, mae'r cwmni yn disgwyl y byddai'r gwasanaeth wedi'i eithrio o'r safonau o dan baragraff 27 o ran 3 y Rheoliadau.

10.12 Nododd Hafren Dyfrdwy fod costau cydymffurfio â'u Cynllun Iaith yn cael eu hadennill trwy filiau cwsmeriaid, ac felly bod angen ystyried unrhyw gynnydd yn y costau hyn yn ofalus, o ystyried yr argyfwng costau byw presennol.

Safonau cadw cofnodion a safonau sy'n ymdrin â materion atodol

10.13 Ni nododd Dŵr Cymru na Hafren Dyfrdwy unrhyw oblygiadau o ran cost ychwanegol yn sgil gorfod cydymffurfio â safonau cadw cofnodion neu safonau sy'n ymdrin â materion atodol. Nododd y ddau gwmni fod ganddynt systemau ar waith eisoes drwy eu cynlluniau iaith presennol.

Manteision

Opsiwn 1: Gwneud dim

10.14 Dyma'r opsiwn sylfaenol ac nid oes manteision ychwanegol yn gysylltiedig â'r opsiwn hwn. Byddai'r opsiwn hwn yn cadw'r sefyllfa bresennol fel y mae, h.y. cydymffurfio â Chynlluniau Iaith Gymraeg (lle mae gan gwmnïau gynllun). Byddai'r Comisiynydd yn parhau â'r gwaith o fonitro cydymffurfiaeth â chynlluniau.

Opsiwn 2: Cyflwyno Safonau'r Gymraeg

10.15 Mae nodau'r safonau wedi'u hamlinellu ym mharagraff 4.4 uchod. Yn y cam hwn (a nes bod Comisiynydd y Gymraeg wedi rhoi'r hysbysiadau cydymffurfio), mae ond yn bosibl amlinellu'r manteision cyffredinol a ddisgwylir yn sgil y safonau, gan nad yw'n hysbys â pha safonau y byddai disgwyl i bob cwmni gydymffurfio.

10.16 Bydd y Safonau'n nodi'n glir beth y mae angen i'r cwmnïau dŵr ei wneud o ran y Gymraeg, fel bod y cyhoedd yn gwybod beth i'w ddisgwyl o ran gwasanaethau Cymraeg. Bydd yr eglurder hwn, ar gyfer y cyhoedd a'r cyrff, yn helpu i sicrhau bod y safonau'n gallu cael eu gorfodi'n effeithiol a dylai sicrhau bod y cyrff yn glir ynghylch y lefel o wasanaeth y mae angen iddynt ei darparu drwy'r Gymraeg. Ni all y Comisiynydd ond pennu safonau sy'n rhesymol ac yn gymesur ar gyfer pob corff unigol.

10.17 Bydd gosod cwmnïau dŵr o dan y system safonau yn eu symud o system y Cynllun Iaith Gymraeg, a ddaeth i rym o dan Ddeddf yr Iaith Gymraeg 1993, i'r system safonau a gyflwynwyd gan Fesur y Gymraeg (Cymru) 2011.

10.18 Bydd gwell trefn orfodi yn cynnig dull mwy effeithiol o ymdrin ag achosion honedig o beidio â chydymffurfio, ond yn sicrhau hefyd y gellir datrys cwynion yn gynnar ac yn anffurfiol os yw hynny'n briodol.

10.19 Cynhaliodd y Comisiynydd grwpiau ffocws gyda defnyddwyr yn 2019, lle nododd siaradwyr Cymraeg mai eu blaenoriaethau wrth ddefnyddio gwasanaethau Cymraeg oedd:

- Derbyn gwasanaethau Cymraeg o'r un safon â'r gwasanaethau cyfatebol yn Saesneg
- Bod cyrff yn rhagweithiol wrth eu hysbysu o ba wasanaethau oedd ar gael yn Gymraeg
- Bod cyrff yn cynnig gwasanaeth Cymraeg.

10.20 Mae cydymffurfio â safonau yn rhoi'r cyfle gorau i gyrff gyflawni'r blaenoriaethau hynny a darparu'r manteision i siaradwyr Cymraeg.

10.21 Erbyn 2021 roedd dros 120 o gyrff cyhoeddus yn cydymffurfio â safonau'r Gymraeg. Dangosodd arolwg o siaradwyr Cymraeg a gomisiynwyd gan y Comisiynydd yn 2021:

- Bod 82% o siaradwyr Cymraeg yn teimlo eu bod yn gallu delio â chyrrff cyhoeddus yn y Gymraeg pe baent yn dymuno gwneud hynny

- Roedd 86% o siaradwyr Cymraeg yn teimlo bod cyfleoedd i ddefnyddio'r Gymraeg wrth ddelio â chyrrff cyhoeddus yn cynyddu neu wedi aros yr un fath
- Roedd 79% o'r siaradwyr Cymraeg o'r farn bod y gwasanaethau Cymraeg a ddarperir gan gyrff cyhoeddus yn gwella.

11. Casgliad

11.1 Mae'r ansicrwydd presennol ynghylch pa Safonau y bydd angen i gyrff gydymffurfio â nhw, ac o dan ba amgylchiadau, yn golygu nad yw'n bosibl llunio asesiad cadarn ar hyn o bryd o'r costau a'r manteision sy'n gysylltiedig â'r Rheoliadau.

11.2 Rhaid i Gomisiynydd y Gymraeg ymgynghori â'r cyrrff cyn cyhoeddi'r hysbysiadau cydymffurfio terfynol, a chaiff ffactorau megis pa mor rhesymol a chymesur yw safonau unigol eu hystyried ar y cam hwn. Fel rhan o'r broses hon, gallai'r cyrrff gyflwyno asesiad o'r costau a'r manteision cymharol sy'n gysylltiedig â'r Safonau. Gallai'r Comisiynydd ystyried hyn wrth benderfynu a yw'r safonau'n rhesymol ac yn gymesur.

12. Dyletswyddau

Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015

12.1 Mae'r Rheoliadau yn cefnogi amcanion ac egwyddorion llesiant Llywodraeth Cymru, yn enwedig *Cymru â diwylliant bywiog lle mae'r Gymraeg yn ffynnu – sy'n gwarchod diwylliant, treftadaeth a'r Gymraeg*. Mae dyletswydd ar Lywodraeth Cymru i hyrwyddo a hwyluso'r defnydd o'r Gymraeg ac i weithio tuag at gyflawni'r nodau llesiant. Bydd y Rheoliadau yn hwyluso'r defnydd o'r Gymraeg wrth i'r cyhoedd ymdrin â'r cyrrff a enwir yn y Rheoliadau.

Confensiwn y CU ar Hawliau'r Plentyn

12.2 Ystyriwyd Cynllun Hawliau Plant Llywodraeth Cymru, a daethpwyd i'r casgliad nad yw'r Rheoliadau hyn yn effeithio ar hawliau plant a phobl ifanc.

Yr Iaith Gymraeg

12.3 Cynhaliwyd asesiad o'r effaith ar y Gymraeg a daeth i'r casgliad y byddai'r Rheoliadau hyn yn cael effaith gadarnhaol ar gyfleoedd pobl i ddefnyddio'r Gymraeg, ac na fyddant yn arwain at drin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg.

Cydraddoldeb

12.4 Cynhaliwyd Asesiad o'r Effaith ar Gydraddoldeb ar gyfer y Rheoliadau. Nid ydynt yn codi unrhyw faterion sy'n ymwneud â chydraddoldeb a hawliau dynol. Nid oes unrhyw effaith negyddol ar bobl mewn grwpiau gwarchodedig. Bydd y rheoliadau yn caniatáu i siaradwyr Cymraeg

dderbyn gwasanaethau Cymraeg gan eu cwmni dŵr, a bydd y gwasanaethau hynny ar gael i bob defnyddiwr gwasanaeth, p'un a ydynt mewn grwpiau gwarchoddedig ai peidio.

13. Asesiad o'r gystadleuaeth

13.1 Ni ddisgwylir i'r Rheoliadau gael unrhyw effaith ar allu busnesau, elusennau na'r sector gwirfoddol i gystadlu.

14. Adolygu ar ôl gweithredu

14.1 Mae'r Mesur yn darparu cyfleoedd i'r Comisiynydd ddwyn sylw Gweinidogion Cymru at addasrwydd y safonau a bennwyd yn y Rheoliadau. Gall y Comisiynydd gyflwyno argymhellion neu roi cyngor i Weinidogion Cymru (Adran 4 o'r Mesur) a allai argymhell yn uniongyrchol ddiwygio'r Rheoliadau. Hefyd gallai Gweinidogion Cymru benderfynu ar sail cyngor a roddir gan y Comisiynydd y byddai'n briodol adolygu'r Safonau. Rhaid iddynt roi sylw dyledus i unrhyw argymhellion neu gyngor ysgrifenedig y mae'r Comisiynydd yn eu rhoi wrth arfer y swyddogaeth y mae'r argymhelliad neu'r cyngor yn ymwneud â hi.

14.2 Mae Adran 18 y Mesur yn ei gwneud yn ofynnol i'r Comisiynydd baratoi adroddiad blynyddol. Rhaid i'r adroddiad hwnnw gynnwys adolygiad o faterion sy'n berthnasol i'r iaith Gymraeg (ymhlith materion eraill) a gallai hefyd gynnwys unrhyw faterion eraill y mae'r Comisiynydd o'r farn ei bod yn briodol eu cynnwys.

14.3 Yn ogystal, mae gan y Comisiynydd y pŵer i gynnal Ymchwiliad Safonau (adrannau 61 a 62 o'r Mesur) a all ystyried pa safonau a ddylai, neu a ddylai barhau i fod yn benodol gymwys i berson, p'un a yw'r safonau eisoes wedi'u pennu gan Weinidogion Cymru ai peidio. Ar ôl cynnal Ymchwiliad Safonau, rhaid i'r Comisiynydd lunio Adroddiad Safonau a darparu copi ohono i Weinidogion Cymru. Rhaid i Weinidogion Cymru roi sylw dyledus i adroddiad o'r fath yn unol ag adran 66 o'r Mesur.

14.4 Yn amodol ar eu Hysbysiadau Cydymffurfio, bydd cyrff yn cyhoeddi Adroddiadau Blynyddol sy'n amlinellu sut y maent wedi cydymffurfio â'r safonau a osodwyd arnynt. Gallai'r Adroddiadau Blynyddol hyn hefyd godi materion yn ymwneud ag addasrwydd y safonau a bennwyd.